

Tragèdia ^{al} Call

Tàrrega 1348

Tragedia en la Juderia
Tragedy in the Jewry

Museu Comarcal
de l'Urgell-Tàrrega

DOSSIER DE PREMSA

ÍNDEX DEL DOSSIER DE PREMSA

TRAGÈDIA AL CALL - TÀRREGA 1348

1. CONTEXTUALITZACIÓ HISTÒRICA: LA TÀRREGA MEDIEVAL JUEVA	pàg. 2
2. LES EXCAVACIONS D'UN JACIMENT ÚNIC A EUROPA	pàg. 3
2.1. Fonts documentals prèvies	pàg. 3
2.2. L'excavació de la necròpoli	pàg. 3
2.3. El jaciment del Carrer de la Font, 7-9	pàg. 5
3. L'ESPAI EXPOSITIU	pàg. 7
3.1. Peces gòtiques i romàniques	pàg. 7
4. LA POSADA EN VALOR DEL PATRIMONI JUEU DE TÀRREGA.....	pàg. 9
5. CRÈDITS DE L'EXPOSICIÓ	pàg. 10
6. INFORMACIÓ PRÀCTICA	pàg. 12

1. CONTEXTUALITZACIÓ HISTÒRICA: LA TÀRREGA MEDIEVAL JUEVA

Els primers jueus que van arribar a Tàrrrega ho van fer durant les darreres dècades del segle XIII, en un període de transformació social i de creixement econòmic. La importància d'aquests jueus per consolidar l'activitat mercantil del municipi targarí fou gran, sobretot a l'hora d'atreure cap a la vila mercaders i compradors de llocs llunyans amb ocasió de la fira anual. A mesura que s'apropa el canvi de segle, s'hi observa una presència cada vegada més nombrosa: els jueus nous tendien a agrupar-se entre ells per motius religiosos, la qual cosa provocà l'aparició dins de la vila medieval cristiana d'un espai específic, el call, destinat a les cases i edificis públics dels jueus.

L'any 1348 és una data tràgica per a la història de Tàrrrega. Si bé el primer terç del segle XIV és una època d'expansió econòmica i urbanística que propicia el creixement de la vila i de l'aljama jueva de Tàrrrega, una seguida d'anys de males collites i crisi econòmica propicien un creixement de la tensió social i la confrontació religiosa, ja que el jueu és vist com un element aliè, ja sigui dins la mateixa organització social i política de la vila, així com també dins una societat majoritàriament cristiana.

Aquesta situació esclata amb l'arribada de la pesta negra a Catalunya i el juliol de 1348 es produeix l'assalt al call de Tàrrrega, poc després del de Barcelona i de Cervera. Si bé aquest avalot el coneixiem per la documentació de la Cancelleria Reial i el relat de Josef ha-Kohen, *La vall de Llàgrimes*, les excavacions al call i molt especialment l'excavació l'any 2007 de la necròpolis jueva de les Roquetes (el fossar dels jueus de Tàrrrega) han permès corroborar arqueològicament la magnitud de l'assalt i precisar moltes dades fins ara desconegudes gràcies a la troballa excepcional de 6 fosses comunes on estaven enterrats vora una setantena de víctimes d'aquest assalt.

L'exposició mostra i contextualitza els materials arqueològics recuperats dels jaciments de la necròpolis jueva de Tàrrrega i d'uns abocaments fets al call com a conseqüència de l'assalt.

2. LES EXCAVACIONS D'UN JACIMENT ÚNIC A EUROPA

El fet de poder excavar i estudiar antropològicament les restes de l'avalot de 1348 és un episodi excepcional dins la literatura arqueològica medieval jueva. L'excavació duta a terme l'any 2007 en la necròpoli de les Roquetes, ubicada al turó del Maset, ha aportat a aquest museu un fons de material arqueològic i antropològic únic en el context europeu, un cabal d'informació sobre la vida i la violenta mort dels jueus targarins que, per la seva potència explicativa, no pot sinó constituir l'eix de la narració expositiva d'aquesta nova sala permanent del Museu.

2.1. Fonts documentals prèvies

La primera menció als documents de població jueva la trobem a l'any 1278 i poc després ja tenim constància que estava constituïda en aljama pròpia (1303), fent patent el creixement d'aquesta comunitat. El cementiri de la comunitat jueva medieval de Tàrrrega apareix mencionat als documents per primer cop l'any 1307.

L'atac a la comunitat jueva era conegut a través de les fonts documentals, tan cristianes com jueves. De fet, els atacs als calls jueus durant el segle XIV no són un episodi exclusiu de Tàrrrega, ja que a la zona de la Provença les fonts ja en parlen uns mesos abans del de Tàrrrega, i al 1349 a la zona germano parlant aquests atacs es documenten en moltes de les ciutats on hi ha establerta una comunitat jueva. A les nostres terres els atacs als calls són gairebé generals l'any 1391 provocant en alguns casos, com el de Barcelona, la desaparició del call de la ciutat.

2.2. L'excavació de la necròpoli

Durant l'excavació del cementiri es van excavar i documentar 182 tombes individuals i 6 fosses comunes. La intervenció al jaciment de les Roquetes va permetre la documentació de certes parts del ritual d'enterrament de la comunitat jueva medieval targarina com són l'ús de taüts –ja sigui a través de la presència de claus de ferro i la seva disposició o bé

per les restes de fusta conservades-, l'ús de baiards –per la fusta conservada-, l'amortallament dels difunts –en algun cas per la presència de les agulles de subjecció, també es documenta a partir de la postura dels cossos-. En dos casos, ambdós tombes femenines, s'han documentat restes de tocat. Aquest teixit, molt ric, s'elabora amb diferents tipus de fil, en el cas de Tàrrrega, lli i seda que combina diferents trames i tints. Aquests fils, segons demostra la seva analítica en alguns casos eren coberts per una làmina d'or o d'argent, entorxats. Per aquest tipus de teixits trobem paral·lels en altres necròpolis jueves de la península, com la de Valladolid, catalanes com la de Barcelona o Girona i europees, com pot ser la del carrer de Nové Město de Praga.

És també en aquestes tombes individuals on es documenten un seguit de collarets i un parell de braçalets que han estat interpretats com amulets. Aquests elements són fets d'atzabeja –carbó fossilitzat-, ambre, corall, pasta vítreia, cristall de roca... són materials que, tradicionalment, i en el cas de l'atzabeja des de temps prehistòrics, s'han considerat elements protectors davant el mal d'ull. Aquests collarets poden estar fets d'un sol material, es documenten collarets d'atzabeja i de pasta vítreia o bé combinant diferents tipus d'elements, n'hi ha que tenen denes d'atzabeja, ambre, corall, cristall de roca...tots ells però són materials que tenen atribuïdes qualitats profilàctiques.

Al sector sud-est de la intervenció es van documentar i excavar sis fosses comunes amb un nombre mínim d'individus de 69. El nombre d'inhumacions de les fosses varia segons la longitud d'aquestes, anant dels cinc d'una a més de la vintena en la més grossa. Són enterraments múltiples, que tot i així, són dipositats seguint l'orientació ritual jueva, el cap a l'oest i els peus a l'est, encarant el mort vers Jerusalem fins i tot en aquells casos en què la descomposició havia provocat el desmembrament de les parts del cos. És aquest fet el que ens fa pensar en què foren els supervivents de la mateixa comunitat els que van enterrar els seus morts.

Durant l'excavació d'aquestes fosses es van documentar, en almenys tres individus, la presència de botons, fet que ens indica que foren enterrats vestits, fet que no és habitual dins l'escatologia hebrea, com tampoc ho és l'enterrament en fosses comunes. Aquests

elements, juntament amb la presència en més del 50% dels enterrats en les fosses comunes de marques de violència als ossos indica que les fosses són fruit d'un episodi de gran violència, ja que l'estudi antropològic de les restes mostra que tota la població hi és representada, des de neonats, nadons de sis mesos, dones, adults. No hi ha cap grup discriminat, fet que reflecteix que fou un atac amb la voluntat d'acabar amb tota la població del call.

La troballa en dues de les fosses de dos conjunts de monedes, 18 en total, a més de les analítiques de C₁₄ que es va realitzar en un dels enterrats en una de les fosses, fan possible l'atribució d'aquestes fosses a l'avalot de 1348.

2.3. El jaciment del Carrer de la Font, 7-9

L'estudi de la documentació escrita de l'època ha permès situar l'ubicació del call a mitjans de segle XIV. Aquest s'estenia al sud de l'actual carrer Major, ocupant la zona entre aquest carrer i la muralla, que els feia de límit pel sud i per l'est.

El jaciment del carrer de la Font 7-9 es troba just en el límit oest del call, on es localitzaven la majoria dels patis de les cases del principal carrer del barri jueu, el carrer l'Estudi.. Ens centrarem en un sector concret del jaciment del carrer de la Font que presenta nivells estratigràfics que contenen materials de la primera meitat del segle XIV. Aquest sector del jaciment es caracteritza per ser una zona oberta, interpretada com un pati posterior d'una casa on hi havia una sitja. En la terra que reomplia la sitja, així com en els nivells de reompliment i anivellament que la cobrien, aparegué una important quantitat i diversitat de materials arqueològics: restes de vaixel·la de taula, llànties, olles, greixoneres i diferents tipus de contenidors ceràmics; restes de recipients de vidre; objectes de bronze associats al vestuari, a mobiliari de petit format i instrumental divers; restes de peces de ferro, entre les quals destaquem un ganivet de grans dimensions, monedes, restes de fauna i altres tipus de materials que no anaven més enllà de mitjan segle XIV. Tot apunta que la major part d'aquests materials estaven en ús quan van anar

a parar de forma violenta al pati de la casa, ja que algunes peces s'ha vist clarament que estaven senceres quan van fer-hi cap i la data de fabricació de la vaixela i d'encunyació de determinades monedes és molt propera a la data de l'amortització. Per aquest motiu, s'ha interpretat que els materials trobats haurien estat llencats de forma expressa, possiblement fruit d'un o diferents abocaments simultanis.

Pel que fa a l'adscripció cultural dels materials, hem de dir que l'anàlisi i l'estudi de les restes de ceràmica no han evidenciat cap diferència entre els materials ceràmics emprats per jueus i cristians, excepte una peça: una hanukià o llàntia múltiple, de la qual només tenim un petit fragment. L'accent sobre aquesta peça en concret està determinat, d'una banda, per la seva funció dins el ritual jueu de celebració de la Festa de les Llums i, de l'altra, perquè ens dóna un argument de pes per definir l'adscripció cultural del jaciment, ja que la peça és clarament jueva.

L'estudi de les restes òssies de fauna del jaciment, en concret, les dels nivells fruit de l'abocament del segle XIV, el que ens dóna una evidència clara dels consumidors d'aquesta fauna. La dieta és una de les principals expressions d'identitat cultural, especialment quan està regulada per preceptes religiosos. En el cas del judaisme, el consum de carn està estrictament regulat per la Torà. A la Font 7-9 es documenta una quantitat ínfima de porc, menys del 0,5% de les restes i no es documenta conill, restes que són molt abundants en jaciments cristians i àrabs contemporanis.

3. L'ESPAI EXPOSITIU

El nou espai expositiu, de **150 m²**, ha suposat una **inversió de 200.000 euros** aportats íntegrament pel **Ministeri de Cultura a través de la Direcció General de Belles Arts i Béns Culturals**. El contingut de la sala inclourà les troballes exhumades a Les Roquetes, així com tresors escultòrics de l'època que permetran contextualitzar la vila medieval, en especial els cinc apòstols gòtics de Tàrrrega que per primera vegada s'exposaran en un marc museístic.

Tragèdia al call · Tàrrrega 1348 s'ubica a la planta baixa del Museu Comarcal de l'Urgell, a l'antiga Sala dels Arcs. El visitant accedirà primer a una galeria que proporcionarà una panoràmica sobre la Tàrrrega medieval i les tensions socials, econòmiques i religioses del moment. Aquí és on es mostren escultures de gran valor.

El recorregut evoca tot seguit la vida quotidiana de la comunitat jueva de Tàrrrega. Plafons, audiovisuals i efectes sonors endinsaran el públic en aquell episodi junt amb objectes quotidians de la vida al call com plats, olles, llànties o monedes, recuperats en diverses campanyes arqueològiques al carrer de La Font.

L'itinerari condueix després a les peces més significatives localitzades a la necròpolis, com anells, braçalets, collarets, agulles, gerretes i altres abaloris. No faltaran referències a l'escriptor targarí Moixé Natan, un dels literats sefardites més rellevants.

3.1. Peces gòtiques i romàniques

La mostra permanent ens situa en el context urbà i ideològic de la Tàrrrega dels segles XIII i XIV amb un conjunt de peces gòtiques i romàniques de primer ordre, provinents de l'església parroquial i dels monestirs i convents de la vila, que en la primera meitat del segle XIV es trobaven en el seu moment més àlgid.

El conjunt d'apòstols provinent de l'església parroquial està format per cinc escultures procedents de la desapareguda portalada gòtica de Santa Maria de Tàrrrega. Esculpts

per almenys tres personatges, el més important és el Mestre d'Anglesola, un escultor actiu al primer terç del segle XIV, segurament d'origen francès, a qui cal considerar un dels introductors del llenguatge gòtic a les terres de Lleida. El portal responia al model francès amb apòstols als brancals i una imatge mariana al mainell, seguint el model encetat a casa nostra a la catedral de Tarragona. Són aquests apòstols, la Marededéu provinent de la mateixa església, una predel·la policromada i dos capitells provinents de diferents convents targarins els que posen de manifest la gran puixança econòmica de Tàrrrega de finals de segle XIII i fins el primer terç de segle XIV.

Llistat de peces:

1. **CAPITELL.** Taller de Ramon de Bianya. Escultura en pedra procedent de Santa Maria de Tàrrrega.
2. **CONJUNT DE CINC APOSTOLS.** Mestre d'Anglesola i col·laboradors. Escultures en pedra procedents de la desapareguda portalada gòtica de Santa Maria de Tàrrrega. Cap al 1319.
3. **CAPITELL.** Escultura en pedra procedent del convent de franciscans de Tàrrrega. Cap al 1325-1350.
4. **CAPITELL.** Escultura en pedra. Procedència desconeguda. Primera meitat S. XIV.
5. **MAREDEDÉU.** Escultura en alabastre. Tercer quart del segle XIV. Dipòsit: Parròquia de Santa Maria de l'Alba de Tàrrrega.
6. **CRIST DEL JUDICI.** Mestre d'Albesa. Escultura en pedra procedent del convent de franciscans de Tàrrrega (?). Darrer quart del segle XIV
7. **CREU DE TERME.** Pere Joan procedent de l'entorn del portal del Carme de Tàrrrega. Escultura en pedra. Cap al 1424-1436

4. LA POSADA EN VALOR DEL PATRIMONI JUEU DE TÀRREGA

L'obertura d'aquesta nova sala al museu i la senyalització del call formen part del pla d'accions que l'Ajuntament de Tàrrrega endegà per promoure la ciutat com a pol de cultura i coneixement alhora que es preserva el patrimoni històric. Amb la mateixa voluntat s'inaugurà l'any 2012 la museïtzació de l'antiga fàbrica J. Trepat (convertida en el Museu de la Mecanització Agrària J. Trepat) i s'adequà l'any 2013 l'espai de l'antiga adoberia. A més, també es treballa actualment en la restauració del Pou del Gel i l'agençament de l'entorn del castell medieval.

L'Ajuntament de Tàrrrega vol convertir la sala en un atractiu cultural i turístic amb vocació internacional, i a la vegada en un pol de referència sobre la interpretació de conflictes ètnics i religiosos.

El consistori també senyalitzarà els principals indrets del seu passat jueu i els integrarà a les rutes guiades que Tàrrrega ofereix als visitants. La senyalització es farà gràcies a una subvenció de 2.500 euros de l'Institut d'Estudis Ilerdencs destinada a plafons informatius situats a la necròpolis de Les Roquetes, al barri del Maset, i a quatre punts a l'antic call:

- Les voltes del carrer de La Vilanova
- L'entrada al carrer de l'Estudi (el carrer principal del call)
- La plaça de la Palla (on hi hauria la sinagoga nova)
- El Forn dels Jueus (on la comunitat coïa el seu pa)

5. CRÈDITS DE L'EXPOSICIÓ

ORGANITZACIÓ:

Ajuntament de Tàrrrega i Museu Comarcal de l'Urgell

GUIÓ I PROJECTE:

gmm/comunicació (col·labora: carrera&form arquitectes)

COMISSARIAT:

Oriol Saula Briansó i Anna Colet Marcé

RESTAURACIÓ:

Inés Banegas de Juan, Adriano Casagrande i Museu Tèxtil de Terrassa

PRODUCCIÓ I MUNTATGE:

Espais Visuals, SL

DISSENY GRÀFIC:

gmm/comunicació (col·labora: Alicia Colom Palliser)

RECURSOS MULTIMÈDIA CONCEPTE:

gmm/comunicació

DISSENY I PRODUCCIÓ MULTIMÈDIA:

Espais Visuals, SL

DOCUMENTACIÓ:

Oriol Saula Briansó i Anna Colet Marce

TEXTOS HEBREU-CATALÀ:

Josep X. Muntané Santiveri

PRODUCCIÓ AUDIOVISUAL:

Intersecció, SCP i Espais Visuals, SL

IMATGES DE LA SALA:

Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, Arxiu Comarcal de la Segarra, Arxiu Comarcal de l'Urgell, Arxiu Parroquial de Verdú, Biblioteca Medicea Laurenziana (Florència), Diputació de Lleida. Servei d'Audiovisuals de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, Institut Cartogràfic de Catalunya, Museu Comarcal de l'Urgell i Museu Nacional d'Art de Catalunya

AMB EL FINANÇAMENT DE:

Ministerio de Cultura. Dirección General de Bellas Artes y Bienes Culturales, Ajuntament de Tàrrrega, Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, Diputació de Lleida. Institut d'Estudis Ilerdencs, Fundació Carmen i Lluís Bassat i Obra Social "la Caixa"

AGRAÏMENTS:

Arxiu Comarcal de l'Urgell, Arxiu Parroquial de Verdú, BATABAT, Fundació Bosch Gimpera, Institut Cartogràfic de Catalunya, Museu Marès, Parròquia de Santa Maria de l'Alba de Tàrrrega, Generalitat de Catalunya. Servei d'Arqueologia i Paleontologia, Joan E. Garcia Biosca, Josep X. Muntané Santiveri, Jordi Casanovas Miró, Jordi Serés Aguilar, Ignasi Cristià Garcia, M. Eulàlia Subirà de Galdàcano, Jordi Ruiz Ventura, Miquel Àngel Farré Targa, Miquel Aguilar Montero, Francisco Javier Lozano Villardell, Marc Piera Teixidó, Roser Gort Riera, Lluïsa Amenós Martínez, Elisabet Cerdà Durà, Alberto Velasco González, Maria Clua Mercadal, Míriam Esqué Ballesta, Rosa Flor Rodríguez, Marc Gener Moret, Mònica Oliva Poveda, Roser Miarnau Pomés, Iñaki Moreno Expósito, Jordi Ramos Ruiz i Silvia Valenzuela Lamas

6. INFORMACIÓ PRÀCTICA

Museu Comarcal de l'Urgell

Carrer Major, 11 25300 TÀRREGA

Tel. 973 31 29 60

Entrada general: 5,00 €

Horari: de dilluns a divendres de 12 a 14 h. Dissabtes de 12 a 14 i de 18 a 21 h.

Diumenges i festius de 12 a 14 h.

22 i 23 de març: portes obertes

PREMSA

Francesc Gasull i Castelló

Ajuntament de Tàrrrega

Servei de Premsa i Comunicació

comunicacio@tarrega.cat

T. 973 31 16 08 · M. 616 07 25 69

Marc Gall / Ana Sánchez / Aloma Vilamala

COMEDIA. Comunicació & mèdia sl

Bertran 18-20, Àtic. 08023 Barcelona

avilamala@comedianet.com

T. 933 10 60 44 · M. 616 26 56 26